

Анета Светиева (Скопје, Македонија)

ЖЕНСКИ СЕНИОРАТ И ПРАТЕЧКИ ПОЈАВИ ВО ТРАДИЦИСКАТА КУЛТУРА НА МАКЕДОНЦИТЕ

Абстракт: Анализата на теренските податоците покажува дека женскиот сениорат претставувал во основа културен модел, органски дел од концептот на народната култура сватена во нејзината целовитост како систем на специфични односи негде до почетокот на 20. век. Тешко може да се зборува за сите причини кои влијаеле врз неговото обликување. Секако, не може да се исклучи влијанието на економските причини, но не би било целисходно тие да се издвојуваат од контекстот на севкупниот живот во одреден временски период.

Клучни зборови: женски сениорат, етнографски предели, традициска култура на Македонците, старосна група 60- 80 години, почеток на 20. век, современа состојба, снохачество.

Во досега истражените етнографски предели во Македонија: Скопско, Кумановско, Кривопаланечко, Кратовско, Радовишко, Струмичко, Пијанец, Малеш, Велешко и Порече, за време од околу дваесет години поврмени теренски истражувања, на прашањето за основните податоци за информаторите/информаторките од старосната група 60-90 години, се повторуваа податоци за постоење на женски сениорат. "Секојдневноста" на овие податоците ги затапуваа нашите рефлексии и не предизвикуваа некој посебен истражувачки интерес. Во овој случај, правилото дека некоја појава може да биде обична и секојдневна за една средина а сосема необична и несекојдневна во друга, едноставно остана заборавено. Проблемот излезе на површина на еден меѓународен конгрес во Банско, кога некои колеги од Австрија кои по сè изгледа не беа запознаени со оваа појава кај нас, со "австриска прецизност" побараа од мене да прецизирам со статистички податоци колку е веродостојна реченицата во мојот реферат: ... "во браковите кај Македонците, многу бил застапен женскиот сениорат". Околу тоа прашање се разви бурна дискусија при што ја добив подршката од една млада колешка од Белград која вршела истражувања во југоисточна Србија, како и од колегите од Бугарија кои истражувале во Пиринско и во Бугарскиот Шоплук. Се покажа дека тие исто така не располагаат со статистички податоци освен со својот "чесен збор" дека работите навистина стојат така во врска со женскиот сениорат. Сепак, на крај, остана моето незадоволство од самата себе што сум била "покрај очи слепа" за оваа многу провокативна појава.

Сеуште не располагаам со статистички податоци бидејќи неможам да го вратам времето назад, но врз основа на теренските истражувања тврдам дека по селата во истражените етнографски предели женскиот сениорат бил секојдневна појава до пред Втората св. војна и непосредно по војната, што не значи дека после тоа сосема исчезнал бидејќи и денес постојат еден број на брачни парови на возраст меѓу 50 и 70 години каде жената е постара од мажот. Основното прашање што си го поставувам во врска со женскиот сениорат се однесува на **причините**. Објаснувањето што претходно сум можела да го прочитам¹, а кое беше дадено и од некои колеги во спомнатата дискусија, дека се работи за стопанско-економска условеност², односно намалувањето и исчезнувањет на оваа појава како резултат на

¹ Љиљана Гавриловић, Женски сениорат у браковима у књажевачкој области крајем XIX века, Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. 62 (1998), 29-49

² Истото, 44

промената на стопанската дејност (сточарство→ земјоделство), трансформација на семејството (заедничко → тригенерациско), итн., не значи крај на отворените прашања поврзани со женскиот сениорат, бидејќи овие заклучоци не се совпаѓаат потполно со добиените сознанија на теренот во Македонија. Со некои од постоечките тези се и директно спротивставени. Според содржината на добиените одговори од теренските истражувања во Македонија, не може да се размислува за изразена стопанска условеност, бидејќи женскиот сениорат бил подеднакво застапен/незастапен во планинските сточарски и во низинските земјоделски предели. Така на пример, во културата на Мијаците, како изразити планинци и сточари не е застапен женскиот сениорат. Не е застапен дури ни во планинските мијачки оази во Титовелешко (Ореше и Папрадиште) оформени на овој простор од крајот на 18. век, иако кај соседното локално население од Велешко (главно земјоделско) е регистрирана оваа појава. Во таа смисла, индикативно е со какво чудење ве гледаат информаторите/информаторките од Ореше кога ќе прашате кој е постар во бракот, жената или мажот, бидејќи во таа средина се смета за нормална појава мажот да е барем симболично постар од жената. Бидејќи не располагаме со податоци за некое подалечно минато, останува отворено прашањето дали меѓу Мијаците бил исто така некогаш застапен женскиот сениорат.

Што се однесува на типот на семејната заедница како условувачки фактор, истражувањата покажуваат дека не бил така голем бројот на големите семејни задруги. Многу поголем бил бројот на средно-големите задруги, до 10.-15. члена. Тоа што во литературата среќаваме податоци за големи семејни задруги од 30., 40. до 60-70 члена, се чини дека не значи ништо друго освен тоа дека тие биле поатрактивни за истражувачите од 30-тите години на 20. век. Истовремено, голем бил бројот на инокосните семејства кои функционирале на ист принцип како задружните. Во сите директно или индиректно испитани типови семејство во спомнатите етнографски предели, регистриран е женски сениорат, така што големината и типот на семејната заедница очигледно не претставувале условувачки фактор.

Бидејќи долгогодишните истражувања покажаа дека истражувачот на терен треба добро да слуша, да гледа, да регистрира и за тоа време да ги остави на страна или привремено да ги заборави научените работи, предлагам да се вратиме на податоците на информаторите како битен извор за решавање на ова прашање.

Неколку карактеристични објаснувања на информаторите, во скратена форма гласат:

1. "Жената била постара од момчето. Не знам зошто било така, да биде **"подостојна девојка"**. Ја сум помлада од мажот а моја мајка била постара од мажот десет години. Кога се земале татко ми и мајка ми, он не бил служен војска, имал 17-18 години, а она имала 25. Брат ми зема жена постара од него. Другиот брат зема помлада жена, сестра ми е помлада од мажот... **"За моје знање се је сменило"**. Така било постаро време. "Татко ќе ја жени сина и вика: ајде там има **достојна девојка**, 25 година. Ќе иде ќе испрати **"намерника"**: иди гу прашај ту девојку дали сака да иде за мога сина. Па ќе прават свадба. Он се срамује, не смее да приде до снашку" (се смее)... **"Девојка достојна 25 години да има, "руво", "чеиз" да направила..."** После момчето одело војска. Така и брат ми, прво се ожени, па после отиде војска. Од постара девојка се очекувало да ги дарува сите, да почитува свекор, свекрва, да работи, да чува деца....³

³ Сопствени теренски истражувања во Кумановска "Козјачија" 2001 година. Информ.: Даница Божиновска, род. 1938 во с. Бајловце

2. Според друга информација⁴, вообичаено било да биде постара жената од мажот по десет, пет, четири години. Таткото на момчето избирал жена за него. Критериуми за одлучување за родителите на девојката биле момчето да има дрва, вода и куќа. Се мислело дека постара девојка ќе знае подобро да работи, да меси, да пече, да работи во поле. Ако е помлада требало една година да ја учат. Девојката се мажела со 20-25 години, а момчето на 15-16.

3. "Имаше тогаш "намерници. Ќе оди, ќе ја праша, еднаш, двапати... Не како сега, уште не се родило, оро ватило и ќе иде да раѓа". Ја сам имала двајспет години, и пак прашував. Ја бев постара од мажот. Ја на унука му вела, ајде, жени се, двајспет години имаш, младоста е толку. Тој вели: "ќе биде бабо, ќе биде". Сега не, сега девојка 17-18, 13-14, 15-16, за маж од 20, 30 години ќе оди. Има примери на многу места, он 25, 26 години, она 15. , оно, сиромашно, дојде да работи, тој излажа га... (Порано) жената била постара. Ако е "беќарат" 15,16,17,18, ај да речеме 20 години, девојката ќе е 25, 26, 27, така, да знае да меси, да печи, да ткае, сите работи. Добри беа бракови"⁵.

4. Ја не знам. Ја постара бев од мажот. Па зошто било тоа... Се ценело, не се ценело, тоа не знам⁶.

5. Тогаш било да е жената постара, баре најмалку три години, а одело до седум, до девет години⁷.

6. (Девојката) постара се мажела затоа што имало помалку женски и поради работа⁸.

7. Жените биле постари од мажите. Нашите жени се постари. Жената да знае да меси, да пече, да прај ручек - како да е тука родена, во куќата...⁹.

8. Жена била постара од мажот. "Дешављало се муж да дојде до жену и да не може да спие сас њума" - пријде навечер и неможе и т'к свекар умеша прсти"¹⁰.

Доколку неоптеретено ги анализираме податоците такви какви што ги среќаваме на терен, ќе видиме дека женскиот сениорат претставува во основа културен модел, органски дел од концептот на народната култура сватена во нејзината целовитост како систем на специфични односи негде до почетокот на 20. век. Тешко може да се зборува за сите причини кои влијаеле врз неговото обликување. Секако, не може да се исклучи влијанието на економските причини, но не би било целисходно тие да се издвојуваат од контекстот на севкупниот живот. Покрај другите елементи кои одат во прилог на оваа констатација, тоа го потврдуваат и честите одговори на информаторите/информаторките, од типот: "Не знам зошто било така, да биде (жената постара од мажот)...", кои се идентични со одговорите што ги добиваме кога прашуваме за обредната пракса ("не знам зошто, така останало од стари").

⁴ Сопствени теренски истражувања во Кумановско 2001 година. Инф.: Колевска Наталија (Тала), род. 1931 во с. Новоселане, живее во с. Скачковце - Кумановско

⁵ Сопствени теренски истражувања во Кумановско 2001 година. Инф.: Анѓа Стојковска, неписмена, околу 80 години, род. во с. Станче (Кривопапанечко), живее во с. Скачковце (Кумановско)

⁶ Сопствени теренски истражувања во Порече 2000/ 2001 година. Инф.: Десанка Петревска род 1949 во с. Ботушје, живее во с. Битово

⁷ Сопствени теренски истражувања во Порече 2000. Инф.: Живка Атанасовска од с. Белица, род. во с. Дебреште - Прилепско

⁸ Теренски истражувања во Кумановско 2001. Инф.: Стојка Младеновска род. 1928 во с. Буковљане, живее во с. Малотино

⁹ Теренско истражување на Љупчо Ристески во Скопско, 2000. Инф. Цветковски Велко, род. 1915 во с. Драчево; Штркоски Панче, тод. 1923 во с. Драчево; Зафировски Ангеле, род. 1913 во с. Драчево

¹⁰ Теренски истражувања на Надица Петковиќ, етнолог, 2001 година: Инф. : Ратка Антевска род. 1930 во с. Аљинце, живее во с. Бајловце - Кумановско.

Тргувајќи од претпоставката дека женскиот сениорат којшто е констатиран во разни делови на Балканот претставува културен модел, проблемот ќе го поставиме во однос на поделбите во традициското општество според пол и возраст

Во традициското селско општество на Македонците, машкиот принцип доминирал на манифестно ниво а вирилокалноста го детерминирала моделот на семејството. Навистина, постои и устикорилокално домување, но кога ќе се спореди со негативното мислење на народот за позицијата на "домазетот", станува јасно дека никој не го посакувал баш тој модел. Од друга страна, внатре во семејната структура, на егзистенцијално ниво, позицијата на жената не била толку неповолна како што понекогаш можеме да прочитае. Практично, ретки се примерите на куќи (семејства) каде во внатрешните семејни односи машката група има изразито позначајно место од женската. Напротив, може да се прифати како точно мислењето дека женската семејна група држела важни позиции во внатрешниот семеен систем¹¹. Меѓутоа, без оглед на реалната состојба во однос на улогите на двата пола во внатрешните семејни односи, жената секогаш истакнува дека главен во куќата е мажот, "стариот" или нејзиниот маж. Тој вид искази ја покажуваат јавно прифатената улога на мажот како доминантен фактор во општеството и семејството. Во таа смисла, една од јавно прифатените доминантни улоги на возрасната машка семејна група во однос на семејната структура била поврзана со контролата врз женската група. Смеслата за реалност, што е карактеристична за најголемиот број регулативни норми во разни домени од народниот живот, не наведува на мислење дека контролата врз женската група е во врска со свеста за важноста на жената за иднината на семејството (родот). Се чини дека таа свест била движечката сила во акциите на возрасните членови на машката семејна група поврзани со обезбедување нови жени. Во согласност со општоприфатениот вирилокален модел на семејство, постарите мажи биле задолжени за обезбедувањето жени за синовите. Се настојувало тоа да се реализира веднаш штом машкото дете почнело да станува маж, практично во периодот на транзиција. Дополнителни причини за брзо решавање на ова важно семејно прашање, секако биле условите за живот на дел од Балканот, посебно во Македонија, во врска со реалната несигурност за животот и имотот, а во таа смисла критичната позиција на машките како воени обврзници во разни војски. Кон таа размисла упатуваат информациите дека момчето се женело на возраст од 15-16 години, а потоа заминувало во војска. Од друга страна, со решавањето на прашањето на бракот од страна на возрасните уште во периодот на раната младост на момчето, однепред биле осуетени сите непредвидливи ситуации кои би произлегле доколку момчето би одлучувало самостојно. Не се дозволувала можност момчето да одлучува за избор на жена во состојба на "љубовно слепило", бидејќи се стравувало дека невестата понатаму би ја користела таа своја повластена позиција на "милост" кај сопствениот маж за деструктивни дејствија во семејството. Многубројните верувања дека свекрвата "направила магија да не се сакаат младите", ја потврдува потенцијалната опасност за единството на семејството во случај на преголема блискот меѓу брачните партнери. Од машкото се очекувало секогаш, во сите ситуации да остане пред се "дете" на своите родители и да ја докажува својата солидарност кон нив во текот на животот. Оваа позиција на машкото во семејството може да се забележи и денес како остаток од некогашните семејни односи. Тоа го потврдуваат бројни исказувања на жени кои не успеале да го придобијат мажот на "своја страна" во критичните конфликтни ситуации со членови од неговото потесно семејство, односно истакнуваат дека тој секогаш ја "држел страната" на своите родители.

¹¹ D. Rihtman – Auguštin, *Struktura tradicijskog mišljenja*, Zagreb 1984

Поради редица причини, во традициското општество иднината на семејството не се оставала на случајот. Се отфрлале сите ризични фактори кои можеле негативно да се одразат врз опстанокот. Симпатијата, љубовта, привлечноста биле само повремени и поединечни "тектонски" потреси што се случувале меѓу младите во одделни семејства и покрај сите мерки на претпазливост. Тие поединечни случаи не го пореметувале воспоставениот ред кој се заснивал на доследна примена на принципот на "исклучени чувства" при составување на младите во брачна заедница. Сосема се ретки информаторите/информаторките од постарата генерација кои ги познавале однапред своите идни жени/мажи. Обратно, најголем е бројот на оние кои својот маж/жена прв пат ги виделе на веридба или на свадба. Исклучувањето на емотивниот момент при склучувањето на браковите во Македонија, добро го воочил и Јозеф Обрембски кој околу 30-тите години на 20. век истражувал во Порече¹². Покрај другото, тој зборува и за "табу" за девојката во однос на било каков вид комуникација со нејзиниот иден маж. Поаѓајќи од некои повисоки европски стандарди во однос на брачниот живот, тој заклучил дека во основа браковите во Македонија се некавалитетни а со оглед на заедничкиот семеен живот, сексуалното уживање скоро да го нема, особено за жената. Според неговото мислење, единствено функционираше системот на парење¹³. Покрај овие негативни констатации, тој забележал дека бракот е практично многу силна институција, бидејќи само во исклучителни случаи доаѓало до разделување на сопругниците.

Доколку го познаваме традициското општество на Македонците во услови на континуирана несигурност за животот и имотот, станува јасно дека на прво место бил егзистенцијалниот принцип. Во такви неповолни животни услови, егзистенција можела да се обезбеди со доследна примена на принципите на колективни селски и семејни функции. Семејство во смисла на функционална дружина не можело да се реализира без регулирани норми на однесување, особено при избор на жени.

Доброто решение при избор на жена се мерело според застапеноста на елементи поврзани со репродуктивната, економската и општествената функција на семејството. Во таквиот органски концепт на семејство, близок до природниот концепт на дружина која се бори за конкретни услови за опстанок, возрасната девојка имала повисока цена како фактор на помал ризик, за разлика од младата девојка која се доживувала како дополнителен товар за семејството или како едно дете повеќе во и без тоа многудетните семејства. Со таков избор семејството би добило уште еден неспособен член за кој ќе треба да се грижи. Во таа смисла и составувањето на две "деца" на иста возраст од различен пол очигледно се вреднувало како погрешна постапка со голем ризик. Поради тоа, изборот на повозрасната девојка се сметал како посигурна инвестиција во секој поглед. Во таа смисла, вирилокалниот модел на семејство, гледано според позициите на членовите по пол и возраст, во испитаните предели се потпираше врз принципот на возраста како гарант на помал ризик во прифаќањето нова жена во семејството. Залудно е да се мисли дека тој избор се заснивал единствено на желбата за подобро искористување на жената како работник во семејството. Пред се, како што веќе истакнавме, не се работи само за состојба поврзана со проширено семејство и одреден вид стопанска дејност, туку поврзана со сите видови семејство и со различни видови стопанска дејност во Македонија скоро до најново време. Дури и ако се земе примерот на проширено семејство, во поделбата на работата, таа не

¹² Jozef Obrebski, Ritual and social structure in a Macedonian Village. Research Report n. 16, Department of Anthropology, University of Massachusetts, Amherst, May 1977; Јозеф Обрембски, Фолклорни и етнографски материјали од Порече, кн.1, Редакција: Танас Вражиновски, Скопје 2001; Јозеф Обрембски, Македонски етносоциолошки студии, кн.2, Редакција и превод од полски јазик: Танас Вражиновски, Скопје 2001

¹³ Јозеф Обрембски, Брачни неприлагодености и стабилноста во бракот, Македонски етносоциолошки студии, кн.2, н.д., 253-261

добивала многу повеќе работа од другите жени од иста категорија (јатрви), во женската семејна група. Од друга страна, количината на работата не се разликувала битно од онаа што девојката ја вршела претходно во куќата на своите родители. Како дополнително оптоварување може да се смета нејзината слугинска позиција во непозната семејна средина, особено во периодот на транзиција од свадбата до раѓањето на првото дете. Во поглед на овој критичен период, истражувањата јасно покажуваат дека со доведување на постара девојка периодот на транзиција максимално се скратувал бидејќи невестата (снаата) веднаш по свадбата активно се вклучувала во сите дејности на семејството.

Таа констатација произлегува директното или индиректното од објаснувањето на информаторите кои практично потврдуваат дека повозрасната девојка претставувала фактор на стабилност на семејството. Тоа мислење било до таа мерка вкоренето во ставовите на народот во однос на бракот што одделни повозрасни жени, сеуште не можат да ги прифатат современите промените и цврсто веруваат дека поранешните правила при избор на брачен партнер биле подобри и обезбедувале поголема сигурност за семејството¹⁴.

Меѓу добиените информации кои по некои елементи се издвојуваат, ги истакнуваме бр. 6. и бр. 8. Во информацијата под бр. 6. се истакнува дека имало помалку женски од машки. Ова несекојдневно објаснување за причината на женскиот сениорат се совпаѓа со статистичките податоци од 1931 до 1994 година, каде постојано бројот на машките во Македонија е поголем од бројот на женските¹⁵. За жал не располагаме со егзактни податоци за подолг временски период. Можеби оваа состојба на дебаланс меѓу половите која е присутна и денес, претставувала некаква дополнителна поддршка во воспоставувањето на културниот модел поврзан со женскиот сениорат.

Информацијата бр. 8. директно се однесува на појавата на "снохачество" како резултат на културата на женски сениорат. Иако располагаме со солиден број податоци од сопствени истражувања за оваа појава кај Македонците, сепак постојат доста тешкотии во однос на квалитетот на информациите поради отпорите кај информаторите кои често одбиваат да дадат вистинити податоци. Причината ја гледаме во некомпатибилноста на овој вид однесување во минатото со современиот третман на недозволено (инцест) во позитивното право. По ова прашање, сосема е прифатливо мислењето дека колатералното (сватовско) сродство во традициската култура не претставувало пречка за брачна врска или друг вид интимност¹⁶. Тоа толкување целосно се вклопува и во концептот на традициското македонско семејство сватено како група поврзана со заеднички интереси и грижа за својот опстанок преку прифаќање на специфични културни модели соодветни на дадените услови за живот во одреден временски период. Промените во животот кои можат да се следат од почетокот на 20. век, придонеле овој вид однесување да се најде во колизија со новите етичко-морални норми вградени во државната регулатива. Во оваа смисла, уште Јозеф Обрембски запишал во 30-тите години на 20. век, дека во Порече: "Може да се случи, некој да го убие својот татко. Еден од Битово си го уби својот татко...Неговиот татко почна да оди со снаата... Тој се врати (од војска), жената му кажа..."¹⁷. Едно рецентно кажување се однесува на млада жена која ги

¹⁴ Наведена информација бр 3.

¹⁵ <http://www.stat.gov.mk/index.html>

¹⁶ Љиљана Гавриловиќ, Женски сениорат у браковима...н.д., 43,44

¹⁷ Јозеф Обрембски, Татко и син. Македонски етносоциолошки студии, кн.2, н.д., 278

видела во "незгодна ситуација" својата мајка и дедо: " (Ја) отидо, кад оној, он гу фаќа за сисе. Свекар снау... И сам гу занејќала, ако ми је мајка, сам гу занејќала..."¹⁸. Скоро сите собрани податоци на оваа тема зборуваат во негативна светлина за "снохачеството" како појава која редовно им се случува "на други" и по правило никогаш не е поврзана со семејството на информаторите. Тој однос покажува дека снохачеството претставува културна категорија од минатото, дека причините за постоењето денес се заборавени и дека по однос на ова прашање често кај информаторите е присутна осуда или груба и површна рационализација како резултат на неможноста да се продере во суштината на овие сложени општествени појави со очи со современа диоптрија.

¹⁸ Сопствени истражувања во Кумановско 2001. Инф.: Даница Божиновска, род. 1938 во с. Бајловце (информаторката ја раскажува исповедта на својата снаа)

Анета Светиева (Скопје)

ЖЕНСКИ СЕНИОРАТ И ПРАТЕЧКИ ПОЈАВИ ВО ТРАДИЦИСКАТ КУЛТУРА НА МАКЕДОНЦИТЕ

р е з и м е

Анализата на теренските податоците покажува дека женскиот сениорат претставувал во основа културен модел, органски дел од концептот на народната култура сватена во нејзината целовитост како систем на специфични односи негде до почетокот на 20. век. Тешко може да се зборува за сите причини кои влијаеле врз неговото обликување. Секако, не може да се исклучи влијанието на економските причини, но не би било целисходно тие да се издвојуваат од контекстот на севкупниот живот во одреден временски период.

Во досега истражените етнографски предели во Македонија: Скопско, Кумановско, Кривопаланечко, Кратовско, Радовишко, Струмичко, Пијанец, Малеш, Велешко и Порече, за време од околу дваесет години повремени теренски истражувања, на прашањето за основните податоци за информаторите/информаторките од старосната група 60-90 години, се среќаваа податоци за постоење на женски сениорат. При тоа не е децидно утврдено дека условувачки фактори за постоење на оваа појава биле проширеното семејство или одредена стопанска дејност.

Тргувајќи од податокот дека женскиот сениорат којшто е констатиран во разни делови на Балканот претставува културен модел, проблемот го поставивме во однос на поделбите во традициското општество според пол и возраст. Во традициското селско општество на Македонците, машкиот принцип доминирал на манифестно ниво а вирилокалноста го детерминирала моделот на семејството. Во таа смисла, една од јавно прифатените доминантни улоги на возрасната машка семејна група во однос на семејната структура била поврзана со контролата врз женската група. Тоа посебно се однесува на обезбедувањето жени за синовите при што се настојувало тоа да се реализира веднаш штом машкото дете почнело да станува маж, практично во периодот на транзиција. Со решавањето на прашањето на бракот од страна на возрасните мажи уште во периодот на раната младост на момчето, однепред биле осуетени сите непредвидливи ситуации кои би произлегле доколку момчето би одлучувало самостојно. Воспоставениот ред во овој домен од интимниот живот се заснивал на доследна примена на принципот на "исклучени чувства" при составување на младите во брачна заедница. Доброто решение при избор на жена се мерело според застапеноста на елементи поврзани со репродуктивната, економската и општествената функција на семејството. Во таквиот органски концепт на семејство, близок до природниот концепт на дружина која се бори за конкретни услови за опстанок, возрасната девојка имала повисока цена како фактор на помал ризик, за разлика од младата девојка која се доживувала како дополнителен товар за семејството или како едно дете повеќе во и без тоа многудетните семејства. Во поглед на критичен период во првата година на бракот, истражувањата јасно покажуваат дека со доведување на постара девојка периодот на транзиција максимално се скратувал бидејќи невестата (снаата) веднаш по свадбата активно се вклучувала во сите дејности на семејството. Таа констатација произлегува директното или индиректното од објаснувањето на информаторите кои практично потврдуваат дека повозрасната девојка претставувала фактор на стабилност на семејството во секој поглед.